

Andrzej Kocikowski
Pracownia Komunikacji Multimedialnej
Instytut Kulturoznawstwa
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

Akademicka Biblioteka Internetowa (ABI) [<http://abi.amu.edu.pl/>]

Wstęp

W drugiej połowie stycznia 2003 r. zespół tworzący Pracownię Komunikacji Medialnej (PKM) Instytutu Kulturoznawstwa Wydziału Nauk Społecznych na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu (IK WNS UAM)^[1] uruchomił oficjalnie ABI. Zamknięty został tym samym pewien etap naszej dyskusji nad koncepcją wykorzystania Internetu dla badań i dydaktyki, co - w podsumowaniu odnoszącym się do wybranego aspektu badań - wypadłoby mniej więcej tak:

- najszybszym i najtańszym sposobem upowszechniania publikacji akademickich jest biblioteka cyfrowa z dostępem zdalnym;
- najszybszym i najprostszym sposobem uzyskania przez publikację akademicką statusu publikacji o zasięgu międzynarodowym jest umieszczenie jej w bibliotece cyfrowej z dostępem zdalnym;
- wydawnictwo cyfrowe i jego własna biblioteka cyfrowa z dostępem zdalnym to najbardziej sensowne zespolenie procesów: wydawniczego i udostępniania publikacji akademickich.

W odniesieniu do dydaktyki, zwłaszcza e-dydaktyki, wspomniane podsumowanie brzmi tak oto:

- nie daje się skonstruować sensownego systemu nauczania na odległość, jeśli nie powstanie - przynajmniej jedna - biblioteka cyfrowa;
- nie daje się skonstruować sensownego systemu nauczania na odległość, jeśli biblioteka cyfrowa nie będzie "otwarta" 24 godziny na dobę przez 365 dni w roku;
- nie daje się skonstruować sensownego systemu nauczania na odległość, jeśli w bibliotece cyfrowej nie będą dostępne wszelkie niezbędne materiały dydaktyczne, w tym wartościowe materiały multi- i hipermedialne.

Pierwsze działania

Pierwszą Bibliotekę Internetową PKM uruchomiła na początku semestru letniego roku akadem. 2000/2001. "Na półki" trafiły zarejestrowane na taśmie wideo wykłady wybitnego filozofa i kulturoznawcy, prof. dr. hab. Jerzego Kmity.^[2] Późną wiosną opublikowaliśmy referaty poznańskich uczestników międzynarodowej konferencji ETHICOMP2001, zaś na początku grudnia 2001 r. na półce stanęła pozycja książkowa o tytule *Wprowadzenie do etyki informatycznej* - pierwsza cyfrowa monografia w Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu.^[3] Tak to się zaczęło.

W pełni profesjonalny serwis biblioteczny ABI rozgościł się w przestrzeni informatycznej w niecały miesiąc po tym, jak wszystkie media w Polsce rozgłosiły otwarcie Polskiej Biblioteki Internetowej (PBI) w Krakowie; otwarcia ABI nie zaszczylił premier RP ani nikt inny z tzw. VIP-ów. Prawdę mówiąc, nie przyszło nam do głowy, aby kogokolwiek zapraszać.

Serwis biblioteczny ABI

Na półkach ABI postawić można wszystko: publikacje tekstowe, nagrania dźwiękowe, filmy, fotografie, obrazy, slajdy, folie, prezentacje komputerowe. Nieważne, czy dotyczy to jednokartkowego komunikatu z badań, kilkunastostronicowego artykułu, wielusetstronicowej książki, dwuminutowego nagrania dźwiękowego, półtoragodzinnego filmu z wykładem słynnego profesora etc., etc., wszystko to jest, a w

każdym razie winno być starannie skatalogowane, opisane i udostępniane w najprostszy z możliwych sposobów. Należy spełnić jeden tylko warunek: dysponować komputerem zespółonym z Internetem.

Serwis w ścisłym tego słowa znaczeniu, tj. oprogramowanie, dzięki któremu ABI za pośrednictwem usługi WWW dociera do wszystkich zainteresowanych na całym świecie, jest dziełem naszych programistów. Jego konstrukcja bazuje na znanych powszechnie standardach: *MySQL* (baza danych) i *PHP* (język skryptów), lecz wspierana jest przynajmniej kilkoma konstrukcjami pomocniczymi. Dla przykładu, serwis główny nie mógłby udostępniać materiałów audio-wideo bez wsparcia innych, takich jak chociażby *Helix Server*, który odgrywa kluczową rolę w procesie zdalnego odtwarzania filmów i nagrań dźwiękowych przygotowywanych dla platformy *Real*.

Serwis wyposażony został w mechanizm rejestrujący fakt korzystania z publikacji. Z bazy danych przechowującej tzw. *hits* wygenerować można podstawowe raporty zawierające informacje: kiedy, jak długo i z jakiego komputera na świecie przeglądano publikację "X". Zbiorcze dane - na odpowiednim formularzu - automat pocztowy może przysyłać z zadaną częstością na adres autora lub wydawcy. Na początek przyszłego roku planujemy uruchomienie automatu współtworzącego bazę danych indeksu cytowań. Jest sprawą oczywistą, iż rejestr odegra swoją rolę tylko wtedy, gdy korzystający z dzieła prześle odpowiednio przygotowany list elektroniczny na adres wspomnianego automatu.

System katalogowy ABI jest bardzo prosty: indeks autorów, indeks tytułów i indeks tematyczny. Centralną rolę w systemie pełni mechanizm wyszukiwania informacji w istniejącej bazie danych. Wystarczy wprowadzić dowolną frazę (łańcuch znaków) potencjalnie identyfikującą autora lub dzieło i w bardzo krótkim czasie otrzymujemy raport z wykazem wszystkich pozycji zawierających wspomnianą frazę; zamiast raportu pojawić się może komunikat, iż niczego nie znaleziono. Każdy raport zawiera dane umożliwiające jednoznaczny identyfikację publikacji (CZYTAJ, POSŁUCHAJ, OBEJRZYJ) i łączy pozwalające na jej "otwarcie".

Indeks autorów i tytułów wykorzystuje podobny mechanizm. Z alfabetycznego zestawu znaków wybieramy początkową literę tytułu lub autora, a system prezentuje raport z wykazem wszystkich tytułów rozpoczynających się - dla przykładu - na literę "L", lub wszystkich autorów, których nazwiska rozpoczynają się - dla przykładu - na literę "K". Indeks autorów, co oczywiste, działa w trybie dwustopniowym, bowiem w liście raportu z wykazem poszukiwanych autorów wmontowany jest mechanizm automatycznego wyszukiwania wszystkich dostępnych w bibliotece publikacji wskazanego autora. W miarę powiększania się zbiorów wprowadzimy tam elementy selekcyjne (np. tylko publikacje tekstowe, tylko multimedia, "ostatnie 3 lata" etc.).

Indeks tematyczny prezentuje wykaz dziedzin, do których należą znajdujące się w bibliotece publikacje - np. chemia, filozofia, historia sztuki etc. W miarę powiększania się zbiorów ABI indeks tematyczny będzie systematycznie uzupełniany, rozbudowywany i modyfikowany.

Publikacje multimedialne wpisane są jak na razie w katalog główny biblioteki i "leżą", jeśli można tak powiedzieć, obok publikacji tekstowych; już niebawem identyfikowane będą i udostępniane poprzez osobny subkatalog.

Projekty zarejestrowane na taśmie wideo lub audio zostają przetworzone i przystosowane do standardu wymaganego przy osadzaniu ich w bibliotece cyfrowej (ABI). Prawdę powiedziawszy nierozstrzygnięty pozostaje problem tzw. platformy udostępniania, stąd część publikacji serwowana jest w systemie *Real*, część zaś w systemie *Windows Media*.

Korzystanie z ABI

Jak już wspomniano, aby korzystać ze zbiorów ABI należy dysponować komputerem zespółonym z Internetem; minimalna przepustowość łącza wynosi 16 kbs (kilobitów na sekundę). Skuteczny dostęp do wszystkich pozycji, a więc i multimedialnych, możliwy jest tylko wtedy, gdy poza programem-klientem WWW (*Internet Explorer*, *Netscape Navigator*, *Mozilla*, *Opera* etc.), maszyna wyposażona jest w *Acrobat Reader* (czytanie dokumentów w formacie PDF) oraz odtwarzacz multimedialny *Real* i *Windows Media*. Dla czytania on-line publikacji tekstowych (dostępnych jako formatowane pliki html), wystarczy łączy o minimalnej przepustowości. Sprowadzanie na maszynę klienta wersji publikacji w formacie pdf ("porządne" formatowanie z przeznaczeniem do druku na papierze) wymagałoby łączy nieco szybszych, ale nie jest to warunek konieczny. Najszybszych łączy - między 65 a 150 kbs - wymaga otwieranie publikacji multimedialnych, zawierających filmy wideo. Odtwarzanie materiałów audio możliwe jest - z zachowaniem zadowalającej jakości - przy przepustowości minimalnej, jednakowoż najlepszy rezultat uzyskujemy przy przepustowości 28 kbs.

Najbliższe plany

Oprócz oczywistego w świetle powyższych uwag intensyfikowania działalności "produkcyjnej" (coraz więcej materiałów multi- i hipermedialnych w ofercie dydaktycznej ABI), zmierzać będziemy do takiego profilowania projektów, aby uzyskiwać kompletne, sensownie skojarzone ze sobą serie (zwłaszcza

wykładów). Dla studiujących równolegle dwa kierunki, dla słuchaczy studiów zintegrowanych, uzupełniających i podyplomowych, dla słuchaczy studiujących w filiach UAM i punktach konsultacyjnych będzie to nieoceniona pomoc, zwłaszcza przy wyborze przedmiotów fakultatywnych, dodatkowych i planowaniu swoich zajęć.

W dalszym ciągu będziemy rejestrować i udostępniać wszystkim zainteresowanym Uniwersyteckie Wykłady Otwarte. Młodzież szkół średnich jest tym projektem bardzo zainteresowana, bowiem z przyczyn finansowych i często organizacyjnych nie wszyscy chętni mogą dotrzeć do sal wykładowych uniwersytetu; zdarza się też, czego wielokrotnie byłem świadkiem, że nie dla wszystkich starcza miejsc w sali.

Dla każdego projektu rejestrowanego w trybie audio-wideo przewiduje się dwie formy publikacji: audio-wideo dla szybkich łączów oraz audio dla łączów wolnych. Zdarza się, iż materiał wideo nie zawsze jest dobrej jakości, wtedy decydujemy się na opublikowanie wyłącznie ścieżki audio.

Jestem zadowolony z wyników pilotażowego projektu polegającego na rejestrowaniu (audio-wideo) przebiegu wybranej konferencji naukowej. Podczas spotkania zatytułowanego *Powaga ironii* (Poznań, 28.02 - 01.03.2003 r.) zarejestrowaliśmy większość wystąpień znakomitych skądinąd referentów oraz - co wydaje mi się nadal bardzo interesujące - przebieg dyskusji po zakończeniu poszczególnych sesji. Duża część tych materiałów jest już udostępniona w sieci,^[4] chociaż nie wszystkie są już na półkach ABI. Zanim ukaże się papierowa publikacja z odnośnymi materiałami, wszyscy nieobecni w tamtym czasie w Poznaniu, a zainteresowani wystąpieniami i przebiegiem dyskusji, mogą w niedostępny do tej pory sposób, w części przynajmniej, odtworzyć klimat tamtej konferencji. Będziemy nadal realizować podobne projekty, bowiem znaczenie takich materiałów dla badań i dydaktyki jest w moim przekonaniu ogromne.

Kłopoty

Postawić w sieci bibliotekę każdy może, ale co potem? Planujemy, chcielibyśmy, by ABI była normalną biblioteką, by na jej półkach REGULARNIE stawiane były kolejne pozycje multi- i hipermedialne, lecz przede wszystkim kolejne publikacje tekstowe. Nie daje się tego łatwo osiągnąć. Dlaczego?

Biblioteka, dla której fundamentalnym założeniem jest, iż misja klasycznej, publicznej biblioteki MUSI BYĆ NADAL REALIZOWANA, i której budżet w każdej z możliwych rubryk zawiera liczbę ZERO, nie może funkcjonować bez darów lub własnej produkcji wydawniczej. Z jednym i drugim, co trzeba sobie od razu powiedzieć, bywa kiepsko. Umowy wydawnicze, podpisywane w imieniu władz wydziałów i uczelni, nie zawierają, co w moim przekonaniu powinno być normalną praktyką, żadnej klauzuli nakładającej na wydawcę lub autora obowiązek dostarczenia ostatecznej, elektronicznej wersji składu dla celów bibliotecznych, o kwestiach sprzedaży i księgowaniu wpływów z tego tytułu nie wspominając. Dzięki temu całe nakłady publikacji, zwłaszcza formalnie związanych z awansem akademickim i finansowanych z pieniędzy publicznych, trafiają do rozmaitych, niekiedy bardzo nieprzystojnych miejsc przechowywania, gdzie niewyjęte z paczek przez lata oczekują oczyszczającej łaski ognia... To musi się zmienić. Tak, jak zmienić się musi podejście autorów wspomnianych prac, którzy przy każdej okazji podkreślać będą nadzwyczajność swoich osiągnięć badawczych, zaś na propozycję bezinteresownego udostępnienia dzieła w ABI, co jest jednym z warunków upowszechnienia tych wyników, zaczynają przebąkiwać o copyrightach, o prawach autorskich, o pieniądzach; najwyraźniej nie dociera do nich smród gnijącego w pobliskiej piwnicy papieru...

Cała moja dzisiejsza wiedza dotycząca wielu zagadnień wydawniczych zaświadcza na korzyść tezy, iż zespolecie cyfrowej produkcji wydawniczej ze zdalnie dostępną biblioteką cyfrową jest jedynym sensownym rozwiązaniem problemu zaopatrywania ABI - i innych bibliotek cyfrowych - w nowe pozycje tekstowe. Aby tak być mogło w naszym przypadku, wystąpiliśmy do władz rektorskich UAM z propozycją utworzenia na WNS UAM naukowego wydawnictwa cyfrowego. Bardzo pomocna w przedmiotowej sprawie będzie, jak sądzę, uchwała naszej Rady Wydziału popierająca tworzenie zasobów Akademickiej Biblioteki Internetowej. Działalność wydawnictwa cyfrowego skutkować może korzystnie w kilku innych jeszcze sprawach,^[5] ale więcej o tym zagadnieniu napiszę przy następnej okazji.

Wierzę, bo muszę wierzyć, iż cierpliwa agitacja pośród wszystkich piszących, finansujących publikowanie i drukujących książki, doprowadzi do zmiany - korzystnej zmiany, w tej kluczowej dla wszystkich rozumnych ludzi sprawie.

Przypisy

[1] *Pracownia Komunikacji Multimedialnej WNS UAM* [on-line]. [Poznań : Uniwersytet im. Adama Mickiewicza] [dostęp 5 grudnia 2003]. Dostępny w Internecie: <http://mumelab01.amu.edu.pl/>.

[2] Wykłady akademickie profesora Jerzego Kmity. In *Pracownia Komunikacji Multimedialnej WNS UAM* [on-line]. [Poznań : Uniwersytet im. Adama Mickiewicza] [dostęp 5 grudnia 2003]. Dostępny w Internecie: <http://mumelab01.amu.edu.pl/biblioteka/audiowideo/kmita.html>.

[3] Biblioteka Internetowa WNS UAM. In *Pracownia Komunikacji Multimedialnej WNS UAM* [on-line]. [Poznań : Uniwersytet im. Adama Mickiewicza] [dostęp 5 grudnia 2003]. Dostępny w Internecie: <http://mumelab01.amu.edu.pl/biblioteka/index.html>.

[4] Konferencja "Powaga Ironii". In *Pracownia Komunikacji Multimedialnej WNS UAM* [on-line]. [Poznań : Uniwersytet im. Adama Mickiewicza] [dostęp 5 grudnia 2003]. Dostępny w Internecie: <http://mumelab01.amu.edu.pl/konferencje/ironia/audiowideo/index.html>.

[5] Cyfryzacja wydawnictw akademickich jako preludium do cyfryzacji rynku wydawniczego w Polsce. Analiza wstępna. In *Akademicka Biblioteka Internetowa* [on-line]. [Poznań] : Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2003 [dostęp 5 grudnia 2003]. Dostępny w Internecie: <http://abi.amu.edu.pl/>.

Akademicka Biblioteka Internetowa (ABI) / Andrzej Kocikowski, // W: Biuletyn EBIB [Dokument elektroniczny] / red. naczelny Bożena Bednarek-Michalska. - Nr 11/2003 (51) grudzień. - Czasopismo elektroniczne. - [Warszawa] : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich KWE, 2003. - Tryb dostępu: <http://www.ebib.pl/2003/51/kocikowski.php>. - Tyt. z pierwszego ekranu. - ISSN 1507-7187